

Z příspěvků sovětských sociologů na VIII. světovém sociologickém kongresu v Torontu

VIII. mezinárodní sociologický kongres, který se konal ve dnech 19.–24. srpna 1974 v kanadském Torontu, byl poznamenán rozvíjející se krizí buržoazní sociologie a růstem autority marxismu-leninismu. K této skutečnosti přispělo zejména koordinované úsilí všech členů delegací ze socialistických zemí, obzvláště pak sociologů ze Sovětského svazu.

Sovětskou delegaci, vedenou F. V. Konstantinovem, tvořilo celkem 107 delegátů, kteří na kongres přivezli celkem 108 anotovaných referátů, z nichž některé mají nejen v rámci kongresu, ale i pro celou sociologickou vědu mimořádný význam.

Jedná se především o referát F. V. Konstantinova, jehož vystoupení mělo veliký úspěch, dále pak soudruhů Glezermana, Jovčuka, Fedosejeva, Amvrosova, Momdžjana a Rutkeviče, s jejichž projevy mělo dosud málo československých sociologů příležitost se seznámit.

Využíváme skutečnosti, že doslovné znění těchto referátů bylo v českém překladu uveřejněno v časopise *Společenské vědy v SSSR* 1975/1. a čtenářům sociologického časopisu přinášíme jejich stručný obsah.

M. N. Rutkevič:

Vývoj nových forem sociální integrace v socialistické společnosti

Řešení otázek vazeb integrace a diferenciací a možnost vzniku nových forem integrace v průběhu historického vývoje nabývá s rozvojem socialistické společnosti stále na významu a je stálým předmětem zájmu sociologů. Marxistická sociologie chápe diferenciaci a integraci jako vzájemně spjaté polární tendence každého procesu historického vývoje a jejich specifičnost hledá ve sféře společenské výroby, v systému ekonomických vztahů, což však neznamená, že přehlíží ostatní otázky života společnosti, které jsou relativně samostatné, mají na ekonomické vztahy vliv, nakonec jsou však vyjádřeny rozvojem ekonomických vztahů. Tuto skutečnost naprosto přehlíží nemarxističtí sociologové, kteří se pokoušejí zdůvodnit spencerovské analogie mezi národem a organismem. O společnosti uvažují „všeobecně“ a o diferenciaci a integraci ve společnosti bez vazby na historické období.

Referát se opírá o marxistický výklad zmíněných teoretických otázek. Pro socialismus

na jeho soudobé úrovni rozvoje je charakteristické další sblížování sociálních skupin pracujících ve smyslu jejich postavení v systému společenských vztahů a překonávání sociálně ekonomických rozdílů mezi nimi. Vývoj k sociální stejnorodosti je tedy formou sociální integrace v socialismu ve vztahu k výrobním prostředkům. Tato forma se projevuje především v progresivním sblížování všelidového a skupinového vlastnictví. Neméně významně je sblížování charakteru práce všech tříd a skupin. Vědeckotechnický pokrok vyvolává nezbytnost intelektualizace práce i ve výrobní sféře. To se projevuje jak v růstu absolutního i relativního počtu duševně pracujících, tak i v intelektualizaci fyzické práce. Vytváří se nová vrstva „dělníků-techniků“, v jejichž práci se spojuje kvalifikovaná duševní práce s neméně kvalifikovanou vědeckou prací, a paralelně probíhá technizace duševní práce u početných skupin inteligence a zaměstnanců.

Sblížování všech sociálních skupin socialistické společnosti a vrstev uvnitř těchto skupin ve sféře rozdělování je neméně závažným úkolem. Projevem problému ve sféře rozdělování je nižší úroveň průměrných důchodů na vesnici než ve městech, rozdíly v úrovni příjmů v závislosti na kvalifikaci a vzdělání pracovníka, kde příjmy nekvalifikovanějších dělníků a vysokoškolsky graduovaných specialistů několikanásobně převyšují minimální mzdu. Toto rozpětí je podmíněno sociální nestejnorodostí práce a potřebou společnosti stimulovat práci, materiálně působit na úsilí pracujících o zvyšování kvalifikace. Rozdíly v úrovni příjmů mezi jednotlivými sociálními skupinami jsou v současné době méně podstatné než rozdíly uvnitř těchto skupin. Je však třeba vzít v úvahu, že reálné rozdíly v zabezpečení občanů jsou daleko menší než rozdíly ve mzdách a platech vzhledem k rychlému růstu fondů společenské spotřeby. Vedoucí úloha integračních procesů v rozvoji třídní struktury neznamená, že by v socialistické společnosti mizely diferenciační procesy. Nejzřetelnější se projevuje vzájemné sepětí diferenciací ekonomické a odborně technické. Základem sociálně třídní dělby práce jsou nejen rozdíly ve formě vlastnictví, rozdíly mezi městem a vesnicí, ale i rozdíly v charakteru práce (duševní a fyzické, organizátorské a výzkumné, kvalifikované a nekvalifikované) a v jejich oborech, jejichž překonávání znamená růst sociální stejnorodosti práce. Integrační procesy v sociální sféře dělby práce neznamenají však likvidaci odborné

technické dělby práce. Lze rovněž pozorovat vzájemné ovlivňování integrační a diferenciací tendence, přičemž diferenciací tendence se projevuje jako dominující. Prudký rozmach vědy a množství vědeckých informací totiž vyžadují, aby se většina vědců specializovala na stále užší vědní úseky. Diferenciace vědeckých znalostí a vědecké práce je neoddelitelná od diferenciaci a růstu specializace technických zařízení, jakož i praktických návyků nezbytných k jejich ovládnutí.

Integrační procesy v sociální struktuře za socialismu jsou tedy svou podstatou objektivní, nejsou závislé na vůli a přání lidí; zasahují i do sféry politiky a ideologie v tom smyslu, že subjektivní činitel velmi silně ovlivňuje objektivní proces, tj. přetváří proces živelný a ekonomický na plánovitý a dlouhodobě řízený. V tom vidíme ještě jeden ze specifických rysů integračních sociálních procesů za socialismu, který je nerozborně spjat s růstem jednoty společnosti.

F. V. Konstantinov:

Postavení sociologa ve společenském životě

Všechna úskalí současného lidstva a reálné hrozby namířené proti jeho existenci vyvěrají z anachronických a iracionálních sociálních vztahů. Žádné vědeckotechnické úspěchy nemohou samy o sobě přinést hledaný blahobyt a štěstí ani celku, ani každému jednotlivci. Je proto prvotním úkolem moderní sociologie proniknout do podstaty sociálních vztahů, odhalit zákonitosti jejich formování a postihnout blízké i vzdálené perspektivy společenského pokroku.

Potíže však způsobuje rychlá změna objektu poznání a neobyčejná dynamičnost naší doby, která klade na sociology odpovědnost za řešení životních problémů, protikladů a antagonismů mezi třídami, mezi státy a mezi různými společenskými soustavami. Sociologie, která by přehlížela tyto skutečnosti, by v tomto světě velkých nadějí i nepokojů nemohla projevit svůj skutečně nesmírný tvořivý potenciál. Aktivní pokrokovou roli může proto hrát jen ta sociologická teorie, která se opírá o objektivně existující historické zákonitosti a vychází z rozhodující úlohy lidových mas ve společenském vývoji.

Tyto skutečnosti již chápou i mnozí západní sociologové, kteří sami přiznávají, že hodnoty elity, ať je jejich původ jakýkoli, nikdy nesplynou s hodnotami společnosti, a tím méně i s hodnotami celého lidstva. My sociologové si hluboce vážíme nejrozličnějších vrstev inteligence, již jsme sami součástí, ale chápeme, že síly inteligence jsou založeny na hlubokém spojení s lidem, který je skutečným tvůrcem dějin. Jedině v tomto spojení se inteligence stává mohutnou sociální silou a její význam se v období vědeckotechnické revoluce ještě zvýší. Z tohoto hlediska každý sociolog musí žít v centru sociálního života a v ohnisku života lidových mas. Na tom závisí jak orien-

tace teoretického bádání, tak i obsah praktických rad a v konečném důsledku i úspěšná nebo neúspěšná práce sociologa jako společenského činitele.

Rada pozitivisticky orientovaných sociologů zastává názor principiální neslučitelnosti sociologie jako ideologie se sociologií jako „sociálním inženýrstvím“ a jiní (Merton, Barber, Horowitz) opět zdůrazňují sociální podmíněnost poznatků o společnosti jako problém samé podstaty sociologie jako vědy, což se stává předmětem nové sociologické disciplíny — „sociologie sociologie“. Tyto názory vyplývají především z nesprávné interpretace otázek o sociální podmíněnosti daných poznatků, uplatňovanou marxismem na základě východiska člověku dostupné poznatelnosti světa a jeho schopnosti adekvátně odrazet objektivní realitu, tedy i sociální. Jedním z nejdůležitějších úkolů sociologie jako vědy je proto zkoumání obecných zákonů společenského vývoje a zvláštnosti působení těchto zákonů v konkrétním společensko-historickém prostředí. Rezignace na vědeckou analýzu obecných sociologických zákonitostí, na spjatost sociologie s filozofií vede obyčejně k empirismu v sociologii a orientuje je jen na studium jednotlivých stránek společnosti.

Je jisté, že empirické výzkumy zaujímají důležité místo v sociologii, ale jejich absolutizace vede k velkému počtu mikroteorií, které jsou v důsledku svojí povahy mezi sebou neporovnatelné a znemožňují vzájemné ověření, což neumožňuje zkoumat reálné možnosti společenského vývoje a také předurčuje relativistický přístup výběru samostatných faktů. Kritériem pravdy je zde — jako všude — jen praxe společenského vývoje. Dějinná praxe lidových mas a národů. Základní teoretické teze marxistické vědy o společnosti, které se v současné době stávají majetkem celé pokrokové inteligence, dovolují utvořit zdůvodněné praktické závěry o podstatě vzájemného vztahu sociologie a politiky, sociologie a společnosti, sociologa jako vědce a praktického činitele. Marxistická filozofie nezná otázku, zda je sociolog pozorovatelem, nebo účastníkem života společnosti. Sociolog tím, že realizuje vědecké poznatky, se zúčastňuje rozpracování sociálních cílů, prognózování a plánování sociálních procesů a politiky.

Sociologická teorie zdůvodňuje hlavní směr společenského vývoje v každém konkrétním časovém úseku, odhaluje jeho zákony, hybné síly a mechanismus rozlišování podstaty a charakteru politických událostí. Tímto způsobem je nerozlučně spjata s politikou a s praxí řízení společenských procesů. Sociolog se tak přímo podílí jak na vypracování konkrétních sociálně politických cílů a úkolů společnosti, tak i na hledání nejhodnějších cest k jejich dosažení. Politická praxe je bez vědecké teorie slepá a teorie odtržená od života se mění v mrtvé schéma.

A. A. Amvrosov:

Perspektivy rozvoje rolnictva a zemědělské inteligence v sovětské společnosti

Jedním z nejdůležitějších směrů rozvoje současné sociologie se stále více stává výzkum zemědělského obyvatelstva, zejména vzhledem k tomu, že vlivem vědeckotechnické revoluce dochází k dalekosáhlým změnám ve struktuře zemědělského obyvatelstva, v obsahu a charakteru zemědělské práce, ve zvycích a psychologii lidí. Dochází ke zintenzivnění třídní diferenciace rolníků a k jejich prudkému kvantitativnímu poklesu. V podmínkách soukromého vlastnictví výrobních prostředků se rolnictvo neustále diferencuje a ztrácí rysy jednotné třídy. Drobní a střední rolníci nemohou v podmínkách vědeckotechnické revoluce obstát v konkurenci s monopoly, dochází k jejich zblácování či k přeměně na námezdní dělníky mocných agrárních monopolů nebo velkých majitelů půdy.

Zcela jiná je vývojová tendence rolnictva v socialistických zemích. Postupně mizí nejen rolnictvo, ale i třídy jako takové, upevňuje se sociální homogenita společnosti, ekonomická i kulturní úroveň vesniců se blíží úrovni obyvatel měst, třídní a jiné sociální rozdíly postupně mizí.

Dochází zde vlivem technického pokroku a růstu produktivity práce k plánovitému přesunu zemědělského obyvatelstva do ostatních ekonomických sektorů paralelně se zvyšováním životní úrovně rolníků, kteří se mění v třídu mohutných kolektivních výrobců, využívajících moderní vědy a techniky. Vytváří se solidární jednota dělnické třídy s kolchozním rolnictvem a jsou vytvářeny mohutné podněty k zavádění industriální kultury výroby. Z hlediska obsahu a kvalifikace práce, úrovně vzdělání a velikosti příjmů lze zde klasifikovat čtyři skupiny pracovníků. Jsou to:

1. inženýrsko-techničtí a administrativně správní pracovníci (7–10 %), na nichž závisí zavádění vědy a techniky do výroby, její intenzifikace, vědecká organizace práce a rozvoj sféry služeb; váha této skupiny se v podmínkách vědeckotechnické revoluce neustále zvětšuje;

2. mechanizátoři (12–14 %), sociálně nejaktivnější část kolchozního rolnictva, na níž spočívá zavádění racionalizačních opatření, novátorství, politické uvědomění a kulturní úroveň v družstvu;

3. pracovníci průběžných profesí (30–50 %), u nichž se předpokládají určité odborné znalosti a příprava a kteří vykonávají kvalifikované práce;

4. kolchozníci, kteří nemají speciální přípravu a vykonávají většinou jen manuální práce; tato skupina má tendenci k postupnému zániku.

Typickým rysem změny profesního složení pracovníků v zemědělství je neustálý růst inteligence na vesnici; podle charakteru práce se dělí na výrobní a nevýrobní. Venkov neustále žádá další kvalifikované pracovníky, jichž se v důsledku prudkého rozmachu so-

cialistického zemědělství stále nedostává – a to přes neustálé úsilí sovětského státu, který tento problém řeší zakládáním venkovských všeobecně vzdělávacích a vysokých škol.

Radikální změny byly zaznamenány i v celkovém profilu kolchozního rolnictva. Vyrůstli noví lidé, kteří mají tvůrčí vztah k vlastní práci a uvědomují si nutnost sepětí výsledků vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistického zřízení, byla odstraněna někdejší izolovanost vesnického života, neustále roste úroveň vzdělanosti a kultury.

Nejdůležitější přeměnou v životě kolchozního rolnictva je růst jeho materiální úrovně. Reálné příjmy se v přepočtu na jednoho pracovníka zvýšily v období 1940–1970 5,6krát, v čemž hraje důležitou úlohu jednak zavedení fixní pracovní odměny, nezávislé na výsledcích daného hospodářského roku, jednak odměňování podle množství a kvality produkce. Postupně je zaváděno i důchodové zabezpečení rolníků.

V důsledku tohoto vývoje se zemědělství přibližuje průmyslu co do úrovně technické vybavenosti a organizace výroby. Rolník se stává kvalifikovaným pracovníkem a z hlediska úrovně technických znalostí se přibližuje průmyslovému dělníku.

P. N. Fedosejev:

Společenský význam vědeckotechnické revoluce

Vysoký růst koncentrace a centralizace ekonomiky podmiňuje růst měřítka uplatňování vědy v materiální výrobě samé. Jakožto hlavní prostředek zvyšování produktivity společenské práce se technika stává současně stále větší měrou nejenom zpředmětněnou lidskou prací, ale zpředmětněnými lidskými poznatky.

Narůstání a rozvíjení procesů vědeckotechnické revoluce závisí v rozhodující míře na podmínkách příslušného společensko-ekonomického řádu a ona sama je v podstatě zásadní kvalitativní změnou výrobních sil v důsledku toho, že se věda stala vedoucím činitelem rozvoje společenské výroby.

Pouze komplexním a syntetickým hodnocením všech specifických rysů jak společenské, tak i vědeckotechnické revoluce lze dostatečně adekvátně stanovit jejich podstatu a historický význam.

Pro buržoazní interpretace je příznačné snižování úlohy lidových mas v historickém procesu a „lidského prvku“ ve výrobě. Společným rysem těchto koncepcí je absolutizace významu vědy a techniky, které jsou interpretovány jako samostatný a přitom rozhodující činitel soudobých dějin.

Hlásání těchto zásad o bezmocnosti člověka v „technizované společnosti“ je však jen snaha svalit na vědce, vědu a techniku vinu za nedostatky společenského zřízení, za hromadné ničení lidských schopností a životního prostředí. Rostoucí moc vědy a techniky není však způsobena sama sebou, působí vždy v určitých sociálních podmínkách a v soula-

du s určitými cíli dané konkrétní společnosti, daných tříd, stran a států.

Věda a technika se tak stávají výrobními silami pouze úměrně svému sepětí s živou prací, pouze v činnosti pracujících, která je organizována a řízena v souladu s cíli dané společnosti a v ní převládajícího způsobu výroby.

Základem soudobé marxistické koncepce je tedy teze, že rozvoj výrobních sil a spolu s ním vzrůstající zespolenšťování výroby jsou materiálním předpokladem jak vědeckotechnického pokroku, tak i zásadních společenských proměn. Vědeckotechnická revoluce se střetla se zastaralým systémem společenských vztahů a značnou měrou přivodila zostření rozporů v kapitalismu. Nenahrazuje však nezbytnost sociální revoluce, naopak, ještě zvyšuje její naléhavost. V socialistickém zřízení se naproti tomu vědeckotechnický pokrok harmonicky slduže s pokrokem společenským, umožňuje dosažení sociální rovnosti, humanizace práce, nejširšího rozvoje schopností a vloh osobností.

V této souvislosti je nutno zdůraznit, že rovnost chápeme v sociálním smyslu, totiž jako vytvoření stejných pracovních a spotřebních podmínek pro všechny, nikoli jako umělou nivelizaci schopností, vkusu, spotřeby a zájmů všech lidí. Vědeckotechnická revoluce formuje rovněž problémy v chápání a rozvíjení demokracie. Využívání nejnovějších objevů vědy a techniky při řízení vyžaduje velmi specializovanou přípravu, a tudíž stále větší profesionalizaci.

V buržoazní společnosti to vede k posílení technokratických tendencí, a tím k faktickému soustředování moci do rukou výkonných složek. Za socialismu je profesionalizace výkonných složek řízení v souladu se zvýšením úlohy zastupitelských orgánů na všech úrovních, jakož i masových společenských organizací.

Za velmi aktuální též považujeme otázku cílevědomého společenského působení na formování potřeb lidí a jejich způsobu života. Je však pro nás nepřijatelný takový model regulace lidského chování, jenž vychází z behavioristického chápání úkolu formování typu člověka, který by byl adaptován k „mechanické civilizaci“. Reprezentanti technokraticko-scientistického směru, který je na Západě dost rozšířen, považují vědeckotechnický pokrok samý — odtržený ode všech společenských změn — za panaceum na všechny obtíže, automaticky řešící všechny problémy, jež pro lidstvo vyvstávají.

Mluvíci protikladného antiscientistického směru, kteří vystupují z pozic abstraktního humanismu, vůbec odmítají uznat nové rozsáhlé možnosti, které člověku vědeckotechnická revoluce dává, poněvadž na ni svalují vinu za všechnu sociální bídu. Metafyzické odtržení vědeckotechnického pokroku od konkrétních historických podmínek, v nichž k němu dochází, pak vede ke klamnému protikla-

du: „Buď pokrok vědy a techniky, nebo pokrok člověka“.

Naším hlavním východiskem pro chápání problémů soudobé civilizace je idea jednoty vědeckotechnického, sociálního a mravního pokroku. Vědeckotechnická revoluce zvyšuje míru sociální i morální odpovědnosti lidí, protože síly, které člověk vytvořil, mohou ohrožovat samu existenci lidstva.

Ch. N. Momdžan:

Úloha dialektiky a srovnávací historické metody při studiu civilizace

V soudobé západní sociologii je možno pozorovat růst zájmu o srovnávací historické metody, jejichž přínos pro řadu vědních oborů kladně hodnotí i marxistická věda. I při velkém významu komparativního přístupu, zejména pro zkoumání vyvíjejících se jevů a pro zjišťování podobností a rozdílů jevů stejného řádu na různých stupních historického vývoje, není možno se nezmínit o určitých negativních prvcích, které se začínají uplatňovat tehdy, dochází-li k absolutizaci komparativního poznávání věcí nebo k izolaci srovnávací historické metody od ostatních, univerzálnějších metod.

Srovnávací historická metoda se při tomto nesprávném pojetí transformuje pouze na sféru fenomenologie a hledání bezobsažných analogií, které jsou pak využívány i k závěrům o konvergenci zcela neslučitelných sociálních systémů.

Ovšem ani při správné aplikaci nepostačuje tato metoda sama o sobě k řešení takových zásadních filozoficko-historických problémů, jako je odhalení podstaty různých civilizací. K tomu je zapotřebí komplexní metody, která by vysvětlila podstaty různých civilizací, podmínek jejich vzniku, rozvoje a zániku. Touto metodou je dialektika v celém svém rozsahu; pro ni je historický komparativní princip pouze jedním z více hledisek.

Hybné síly každé civilizace jsou skryty v jejím samém jádru, ve vnitřních protikladech, jejichž realizace vytváří dějiny civilizace, stupně jejího rozkvětu i úpadku. Uplatnění přístupu respektujícího tuto zásadu plně diskredituje všechny ostatní pokusy o vysvětlení osudu civilizace pouze na základě jednoho fenoménu — například vnějšího působení jiné civilizace —, vylučuje možnost ztotožnění různých civilizací a vyžaduje, aby byla vzata plně v úvahu sociální neslučitelnost „antagonistických společenských soustav“.

Z hlediska dialektické metody je každá civilizace soustavou vzájemně se ovlivňujících strukturálních prvků, které však nejsou stejné důležité. V základech každé civilizace spočívá jeden základní, určující prázák. Tento fenomén byl mnohými západními sociology hledán v duchovních činitelích (náboženství, světový názor, ideologie atd.). Skutečné dějiny lidstva však svědčí nevyvratitelně o tom, že ani náboženské, ani jiné světové názory nejsou prvotními činiteli, neboť jsou samy determinovány materiálními podmínkami života

lidí a jsou specifickými formami odrazu těchto podmínek. Příkladem každé civilizace může být jen materiální výroba a historicky podmíněný výrobní způsob jako prvotní fenomén, bez něhož lidská společnost nemůže existovat.

Cesta k vědeckému chápání a srovnávání civilizací je tedy velmi těsně spjata s učením o společensko-ekonomických formacích, které jsou základem všech civilizací, jež potom v dalším vývoji od sebe divergují v primární závislosti na tom, jak se daná formace individuálně modifikuje, jsouc ovlivňována zvláště právními, politickými, etickými, estetickými, náboženskými a jinými názory.

Každá nová civilizace neguje již svým vznikem civilizaci předcházející, přitom však zachovává všechny podstatné materiální a duchovní hodnoty předcházejícího společenského vývoje. Ani jedna civilizace nemizí, aniž by vytvořila nutné předpoklady pro svou vlastní negaci a pro vznik nového systému výrobních a kulturních hodnot. Dialektika konstatuje skutečnost, že vývoj civilizací má vzestupný charakter, čímž však nevylučuje jevy stagnace ani regresivní pohyb.

Hluboké a všestranné poznání tak pohyblivé a dialekticky protikladné epochy, jako je naše, může být verifikováno pouze pružnými dialektickými pojmy, které postihují objekt v jeho vývoji a vlastním pohybu, v jeho mnohotvárných a konkrétních vazbách, včetně vazeb zprostředkovaných.

G. E. Glezerman:

Zákonitosti vzniku a zániku sociálních tříd
Historický přístup ke studiu třídní struktury společnosti, který je dnes celosvětově uznáván, je často chápán jako pouhá deskripce různých okolností, které objektivně vedly ke vzniku či zániku tříd. Definitivní a jedinou příčinu jejich formování je však nutno spatřovat pouze v jejich spjatosti s určitými společensko-ekonomickými formacemi, prosazujícími se na platformě výrobních vztahů. Primární úlohu tedy hrají faktory ekonomické. Ostatní faktory, zejména politické, které mnozí buržoazní vědci považují za prvotní, se na utváření a likvidaci tříd podílely tím, že majetkové rozdíly vyvolané změnami ve způsobu výroby pouze podporovaly, nebyly však primární příčinou jejich vzniku. Přesto by však pouhý živelný ekonomický vývoj, boj a střetávání mezi různými vrstvami společnosti nemohl v mnoha případech vést ke změně v sociální struktuře společnosti, kdyby neexistovala úzká vzájemná závislost mezi ekonomickými a politickými převraty, kdyby nedošlo k radikální změně politické struktury společnosti, která nakonec dovršila nástup nových tříd k moci. Mnozí nemarxističtí sociologové se snaží hledat příčinu zániku tříd současně postindustriální společnosti v odumírání starých forem práce, zejména ve změně struktury zaměstnanosti, v níž vidí zrod nové „třídy řídicích pracovníků“. Skutečnost však ukazuje, že je nesprávné směšovat profesní a třídní rozdíly ve společnosti. Třídní přísluš-

nost nemůže být určována profesně technickými znaky, ale pouze vztahem člověka v současné společnosti k výrobním prostředkům. Ani přesun podílu práce mezi výrobní a nevýrobní sférou nedokazuje relativní zmenšování, natož pak zánik proletariátu, protože i v terciární sféře dochází k adekvátnímu třídnímu rozdělení. Nejvyšší vrstvy „řídících pracovníků“ srůstají s vládnoucí třídou a naproti tomu převážná část inteligence se s vyrovnáváním rozdílů mezi dělnickými a úřednickými platy stává „kvalifikovanými výkonnými pracovníky“, postupně ztrácí své někdejší funkce ve výrobě a tím vším se sblížuje s dělnickou třídou.

Zvyšování kvalifikace pracovníků jako důsledek vědeckotechnické revoluce nevede k radikálnímu zvratu v rozdělení výrobních prostředků a nemůže tedy vyústit v zánik tříd. Tento úkol může splnit pouze revoluce sociální, jak dotvrzuje zkušenost Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí. Výsledkem všech sociálních změn není za socialismu zesilování, nýbrž postupné překonávání třídní diferenciace, a konečně její definitivní likvidace. Zkušenosti socialistických zemí jsou pro sociologickou vědu závažné zejména proto, že dokumentují historicky novou, plánovitou a záměrnou přeměnu sociální struktury celé společnosti. I když socialistická společnost není z hlediska sociálního ještě zcela homogenní, byl již odstraněn hlavní rys třídní společnosti – přisvojování výsledků práce druhých z titulu postavení v určitém systému společenského hospodářství. Nastolení politické moci dělnické třídy je pouze nezbytným přechodným článkem, vyúsťujícím v likvidaci třídních rozdílů za předpokladu, že dozrály ty třídní síly, jež jsou s to nové úkoly řešit, že došlo ke změně obsahu lidské práce na základě vědeckotechnického rozvoje a že se sblížilo ekonomické a kulturní postavení všech sociálních skupin. Ani tvrzení, že formování socialistické inteligence vede k další diferenciaci společenských vrstev a k vytváření nové elity, či dokonce nové třídy, není opodstatněno. Rychlý růst počtu inteligence za socialismu je opodstatněn nutností dobrého fungování socialistické společnosti, kde vrstva pracovníků vykonávajících řídicí funkce zastupuje výhradně celospolečenské zájmy a je důkazem, že lid má široké možnosti uplatnění ve sféře duševní činnosti.

I ten fakt, že naprostá většina sovětské inteligence nepracuje v řídicích funkcích, ale sama patří mezi kvalifikované výkonné pracovníky se stejným platovým zařazením jako kvalifikovaní dělníci, jasně vyvrací tvrzení o nové elitě.

Díky obrovskému růstu produktivity práce se za socialismu rozdělení společnosti na třídy stává historickým anachronismem.

M. T. Jovčuk:

Některé sociologické problémy rozvoje v podmínkách dnešní vědeckotechnické revoluce
Vývoj společnosti v posledním čtvrtstoletí dokazuje, že s prohlubováním vědeckotechnické

revoluce se stále zintenzivňuje její dopad nejenom na materiálně technickou základnu společnosti, ale i na sféru duchovního života lidí.

Radikální změny v oblasti duchovní kultury společnosti vyvolané vědeckotechnickou revolucí se však kvalitativně odlišují v obou protikladných společenských řádech — socialismu a kapitalismu.

Zcela jasně lze sledovat spotřebitelsky vnímaný postoj ke kultuře a duchovním hodnotám v kapitalistických zemích, který omezuje zaváděním tzv. „masové kultury“ intelektuální obzor pracujících pouze na pasivně, konzumně chápané osvojování některých elementárních statků vzdělání a kultury. Toto vše vyúsťuje v odcizování člověka a společnosti, v bezideovost při volbě forem duchovní kultury, v současnou koexistenci reakčního nacionalismu s kosmopolitním unitarismem, který se zobrazuje v neodpovídajících názorech o kulturní rovnosti „jednotné západní civilizace“, kterou prý vědeckotechnická revoluce vyvolává.

Ve skutečnosti tato západní masová kultura odvrací pozornost širokých vrstev obyvatelstva od palčivých sociálních problémů do oblasti bezmyšlenkovitého a bezcílného trávení volného času a časem vyvolává protesty proti těmto pseudokulturním standardům buržoazního života, které jdou až k nihilismu a anti-kultuře.

Za socialismu vědeckotechnický rozvoj napopak evokuje masy ke zvýšení úrovně kulturního a technického vzdělání, je materiální základnou nepřetržitému růstu duchovních potřeb osobnosti a předpokladem jejího všestranného rozvoje již tím, že stírá až odstraňuje rozdíly mezi fyzickou a duševní prací.

Socialistický stát sám kryje výdaje spjaté s duchovními zájmy lidí a s rozvojem osobnosti a soustavně pečuje o rozšíření rejstříku duchovních potřeb obyvatelstva, ale také o jeho prohloubení a zvýšení, usiluje o vyrovnání stupně vývoje duchovních kultur různých sovětských národů tím, že masově vychovává jejich národní inteligenci. Nebezpečí inklinace části příslušníků společnosti k pouze pasivnímu vnímání hodnot duchovní kultury vyvolává v poslední době nutnost aktivnější zapojit pracující do tvůrčí činnosti v kulturní oblasti, která se má stát oblastí duchovního využití i neprofesionálních umělců. Jde tedy o intelektualizaci veškeré činnosti pracujících v socialistické společnosti, která vyvolává ohromné rozšíření kulturní tvořivosti v každodenním životě širokých vrstev obyvatelstva ve městech i na vesnici.

Nelze proto souhlasit s tzv. „sociálním pesimismem“, který negativně posuzuje všechny důsledky vědeckotechnické revoluce pro lidskou kulturu, akcentuje především ekologickou a demografickou krizi, z nichž ve svých představách vyvozuje nebezpečí degradace osobnosti, úpadek lidských schopností a degeneraci člověka, vedoucí k „éře robotů“.

Je pravda, že soudobý kapitalismus, založený na honbě za nejvyšším ziskem, nemůže sám vytvořit přijatelné předpoklady pro život člověka v podmínkách vysokého stupně vědeckotechnického rozvoje a ani není s to odvrátit hrozbu „ekologické katastrofy“, již dlouhou dobu zaměstnávající západní sociology, kteří pod jejím vlivem docházejí k různým pesimistickým, antisocialistickým teoriím o omezení ekonomického rozvoje, o mezích růstu atd.

Ekologické krize se pak využívá v utopických projektech tzv. „morálky životního prostředí“ k zastírání pravé podstaty nemohoucnosti kapitalistického systému i k potvrzení, že obtíže vznikající jako důsledek jsou i v socialistických zemích totožné.

Je pravda, že socialismus neodstraňuje ekologické problémy automaticky; ty jsou však předmětem soustředěného úsilí celé společnosti o vytvoření předpokladů pro nastolení harmonického vzájemného vztahu mezi člověkem a přírodou, modelu socialistického životního stylu, v němž člověk není konzumentem, ale tvůrcem.

Jiří Patočka

Celostátní konference „Problémy zaměstnaných žen“

U příležitosti Mezinárodního roku ženy uspořádal Dům techniky ČVTS v Pardubicích spolu s Vysokou školou ekonomickou v Praze ve dnech 15.–16. dubna 1975 v Chrudimi celostátní konferenci na téma *Problémy zaměstnaných žen*.

Konference se konala za převážné účasti žen (asi 70 žen a 20 mužů). Mezi zúčastněnými byl značný počet pracovníků oddělení pro кадровou a personální práci, sociálních pracovníků a podnikových sociologů a psychologů. Nechyběli ani pracovníci vysokých škol a výzkumných ústavů, českého ministerstva práce a sociálních věcí a funkcionáři ROH a Svazů žen.

V úvodním vystoupení zdůraznila členka předsednictva ÚV Českého svazu žen B. Matoušková význam konání konference v rámci Mezinárodního roku ženy, který lze považovat za mimořádný úspěch Světové demokratické federace žen. Vyzvedla myšlenku, že úplné osvobození ženy je podmíněno v prvé řadě vítězstvím dělnické třídy a dále ekonomickou samostatností ženy.

Marxistickému řešení ženské otázky byl věnován referát M. Šolcové (Ústav marxismu-leninismu Univerzity J. E. Purkyně v Brně). Autorka poukázala na to, že v minulých letech nebyla dostatečně systematicky věnována pozornost marxistickému objasňování postavení ženy ve společnosti, byla podceňována ideová výchova žen a s ní spjatá otázka jejich občanské angažovanosti. Dosud přezívá názor, že stačí ženu zrovnoprávnit politicky a právně. Dosahování ženské rovnoprávnosti je však dlouhodobý proces, který je spjat s celkovou revoluční přeměnou celé společnosti.